

HISTORISK TIDSKRIFT
(Sweden)

122:4 • 2002

Historiedidaktik og faghistorie på kollisionskurs?

Av Bernard Eric Jensen

I forbindelse med forskningsprojektet *Humanistisk historieformidling – i komparativ belysning*¹ søgte vi i projektgruppen at danne os et overblik over den foreliggende forskning om erindring og kulturarv. Da projektet blev igangsat i 1995, stod det os klart, at der fandtes en sådan forskning, men med tiden blev vi overrasket over, hvor omfattende den er. Projektet blev afrundet med udgivelsen af *At formidle historie – vilkår, kendetegn, formål* (1999), og vi søgte heri at gøre status over de nye forskningsfelter. Vi pegede i den forbindelse på forhold såvel i som udenfor videnskaberne, der kan forklare den støt voksende interesse for at forske i erindring og kulturarv. Men overordnet set blev situationen beskrevet som følger:

Men selvom der findes tegn på et sådant opbrud, drejer det sig indtil videre mest om noget, der befinder sig i etnologiens, faghistoriens og litteraturhistoriens periferi, opbruddet har således endnu ikke sat sig mere varige spor i nævnte fags forståelse af fagligheden.²

Når den konklusion trækkes frem her, er det, fordi jeg ville formulere mig lidt anderledes, skulle jeg gøre status i dag. Historiefagets landskab forandrer sig hurtigere, end jeg dengang ville have gættet. En indikator er, at *Historisk tidsskrift* har ofret et helt nummer på temaet "Historiebrug" (2002:2), og det fremgår af det, at der nu skrives en del svenske doktorafhandlinger med historiedidaktik og historiebrug som forskningsfelt. Endvidere peger Peter Aronsson på, at et nyt sæt nøglebegreber er begyndt at sætte deres præg på historieforskningen.³ Det drejer sig om "historiekultur", "historiebrug" og "historiebevidsthed". Et af de spørgsmål, der melder sig i den anledning, er: hvilke konsekvenser har introduktionen af sådanne begreber for historikers forståelse af deres egen faglighed? I *At formidle historie – vilkår, kendetegn,*

1. Jf Ulf Zander, "Humanistisk historieförmedling. Reflexioner utifrån ett danskt projekt", *Historisk tidskrift* 2001:2, s. 171–192.

2. Claus Bryld m fl, *At formidle historie – vilkår, kendetegn, formål*, København 1999, s 66.

3. Peter Aronsson, "Historiekultur, politik och historievetsenskap i Norden", *Historisk tidskrift* 2002:2, s 189–208.

formål har førnævnte projektgruppe peget på de punkter, hvor en traditionel faglighed må opkvalificeres, hvis historikere skal arbejde fagligt forsvarligt med historiebevidsthed, historiebrug og historiekultur.⁴

Der er imidlertid også god grund til at forvente, at hvis nævnte begreber for alvor begynder at sætte dagsordenen for historieforskningen, vil det udløse interne stridigheder inden for historiefaget. Ja, faktisk er der allerede tegn herpå, og det er baggrunden for dette debatindlæg. Når der kan forventes faglig strid, er det, fordi den forståelse af historie, der ligger til grund for begreber som "historiekultur", "historiebrug" og "historiebevidsthed", ikke svarer til det historiebegreb, der har dannet normen inden for videnskabsfaget "historie" i en nordisk sammenhæng.⁵ Hvilke tegn er der på, at historiedidaktik og faghistorie er på kollisionskurs? Jeg holder mig til to fra *Historisk tidskrift*. Det første er Christer Öhmans ret vrede anmeldelse af bogen *Historiedidaktik* (1997).⁶ Den er redigeret af Christer Karlegård og Klas-Göran Karlsson, og jeg bidrager med et kapitel om *Historiemedvetande – begrebsanalys, samhällsteori, didaktik*. Følgende er en af Öhmans konklusioner:

Jensen och många andra tongivande historiedidaktiker har under åtskilliga år ägnat stor möda åt att i teoretiska skrifter definiera, omdefiniera, utvidga och på nytt omdefiniera historiedidaktikens område medan de har genomfört förvånansvärt få empiriska undersökningar inom detta fält. Vi vet m a o fortfarande ganska litet om det som historiedidaktikerna säger sig vilja studera, och denna oförmåga att koppla samman teori och empiri har knappast hjälpt dem att nå uppmärksamhet bland forskarna vid universitetet.⁷

Når fagfolk sætter sig for at omdefinere et forskningsfelt – her historiedidaktikken – finder jeg det fuldt ud legitimt og rimeligt, at, fagkolleger stiller det kritiske spørgsmål: hvad er frugten af den pågældende forskningsindsats? Når det drejer sig om en teoretisk orienteret forskning, er et blandt flere relevante vurderingskriterier: hvilke konsekvenser har teorien for empirisk orienteret forskning? Det er ikke på dette metaniveau, at Öhman og jeg er uenige. Når jeg alligevel citerer Öhmans anmeldelse, er det for at påpege, at

4. Bryld, *At formidle historie*, s 202–211.

5. Carsten Tage Nielsen, "Historiekultur og historiebevidthed – alternative diskurser om historie", *Historieformidling* (Den jyske Historiker, ekstra nr, dec), 1995, s 31–41.

6. *Historisk tidskrift* 1999:4, s 753–755.

7. *Ibid*, s 755.

han faktisk ikke har ret. Det er selvfølgelig lidt pinligt, når en så energisk fortæller for empirisk forskning som Christer Öhman ikke selv har lavet ordentlig empirisk research. Førnævnte forskningsprojekt *Humanistisk historieformidling – i komparativ belysning* tog afsæt i teoriudviklingen omkring "historiebevidsthed" og "historiekultur" i et forsøg på at strukturere en større empirisk forskningsindsats. Man kan hævde, at resultaterne ikke står i et rimeligt mål med indsatsen, men det er vanskeligt at påstå, at de er ikke-eksisterende.

Ikke alle bind fra det projekt forelå, da Öhman skrev sin anmeldelse, men selve projektbeskrivelsen var for længst trykt.⁸ Hvad kunne han ellers have inddraget, havde han lavet sin research ordentligt? Her skal nævnes tre tekster i et forsøg på "setting the record straight". Da jeg i 1983 ved en metodekonference tog begreberne "historiebevidsthed" og "historisk bevidsthed" op til behandling, fremlagde jeg samtidigt et eksempelmateriale fra britisk historie for at illustrere, hvorledes disse analysekategorier kunne anvendes i en socialhistorisk sammenhæng.⁹ Jeg var i 1988 medredaktør af *1788 i 1988. Traditionen utro*, der består af empiriske undersøgelser af historiebrug; selv lavede jeg en undersøgelse af, hvorfor og hvordan danskere har fejret stavnsbåndets ophævelse over en periode på 200 år.¹⁰ Også min analyse af danmarkshistoriernes historie fra 1997 er et forsøg på at anvende "historiebevidsthed" som analysekategori i en større empirisk undersøgelse.¹¹

Det er vanskeligt for mig at nå frem til en sikker erkendelse af, hvorfor Christer Öhman så sig så sur på mit bidrag til *Historiedidaktik* (1997). Når jeg nærlæser hans tekst, er jeg dog ikke overbevist om, at anstødstenen er spørgsmålet om forholdet mellem teori og empiri. Der er tegn i selve anmeldelsen, der tyder på, at den egentlige anstødsten skal findes et andet sted. Mit gæt er, at det, der udløste Öhmans vrede, er opgøret med en traditionel historiefaglighed. Mit bidrag til *Historiedidaktik* afrundes på denne måde:

8. Såvel i Nielsen 1995 som i Bernard Eric Jensen m fl (red), *Erindringens og glemslens politik*, København 1996, s 263–273.

9. Bernard Eric Jensen, "Historie- og tidsbevidsthed som forskningsfelt: begrebsanalytiske og socialhistoriske overvejelser", *Tidsopfattelse og historiebevidsthed*, Studier i historisk metode bd 18, Århus 1985, s 39–77.

10. Bernard Eric Jensen, "Stavnsbåndsjubilæer som politisk teater", *Den jyske Historiker*, nr. 45, 1988, s 22–57.

11. Bernard Eric Jensen, "Danmarkshistorie – en genre i opløsning?", i Bernard Eric Jensen m fl, *Danmarkshistorier – en erindringspolitisk slagmark*, Fredriksberg 1997, s 17–198.

Det krävs ett radikalt brott med den förhärskande dåtidsfixering i mycket av den traditionella historieundervisningen och historieforskningen om ämnet skall ha någon större betydelse för dem som inte är ämnesföreträdare. Det fordrar i sin tur att arbetsfältet utvidgas rejält, så att historieämnet hädanefter ägnar sig åt såväl det historieskapade som det historieskapande.¹²

Det er ligeledes mit bidrag til *Historiedidaktik*, der tages op til kritisk behandling af Ulrika Holgersson og Cecilia Persson i *Historieförmedling mellan solidaritet och autonomi. Kritiska synpunkter på några historiedidaktiska frågor*.¹³ Deres debatindlæg beskriver de som oplæg til en dialog, men jeg har mere indtryk af, at de ønsker at sætte spørgsmålstegn ved, at en historiedidaktisk tilgang er begyndt at sætte dagsorden også inden for en universitær historieforskning. At gøre det er fuldt ud legitimt i en faglig sammenhæng, og jeg vil gerne følge op ved at kommentere enkelte af deres kritiske forbehold. Det første er som følger:

Snarare är det kanske så att de historiedidaktiska tankarna – i stället för att sprida sig som ringar i vattnet och inspirera hela ämnet – fått fotfäste hos en begränsad grupp vanliga historiker som skapat sig en nisch som förmedlingsforskare.¹⁴

Holgersson og Persson har helt ret i, at historiedidaktisk forskning især trives i bestemte subkulturer inden for historiefaget. Men jeg mener ikke, at deres måde at forklare det forhold holder stik – altså at disse subkulturers eksistens i første række skulle skyldes et ønske blandt historiedidaktikere om at isolere sig fra resten af fagmiljøet. Det passer i hvert fald ikke med mit kendskab til disse miljøer. Der er dog andre måder at forklare den ”historiedidaktiske isolation” på, og en skitseres i *At formidle historie – vilkår, kendetegn, formål*.¹⁵

Der er forskel i de måder, hvorpå en faghistoriker og en historiedidaktiker tænker om historie og historieformidling. Når faghistorikere skal definere, hvad der skal forstås ved historie, søger de som regel svaret i en såkaldt ”hvad er historie”-bog – d v s at man kommer til at forstå, hvad historie er, ved at lære om, hvordan en faghistoriker arbejder, og det er frugten af denne virksomhed, der søges spredt rundt til folk gennem undervisningsfaget ”historie”. Antagelsen er, at det at lære historie er det samme som det at lære historie-

12. Christer Karlegård & Klas-Göran Karlsson (red), *Historiedidaktik*, Lund 1997, s 81.

13. Ulrika Holgersson & Cecilia Persson, ”Historieförmedling mellan solidaritet och autonomi. Kritiska synpunkter på några historiedidaktiska frågor”, *Historisk tidskrift* 2002:2, s 323–232.

14. *Ibid* s 323.

15. Bryld, *At formidle historie*, s 17–25.

faget at kende, men ud fra en handlings- og kulturteoretisk betragtning er den antagelse aldeles uholdbar. Når historiedidaktikere skal definere, hvad historie er, er udgangspunktet, at alle socialt fungerende mennesker er producenter og brugere af historiebevidsthed og historiekultur – og det uanset, om de er i kontakt med videnskabs- og undervisningsfaget ”historie” eller ej. Danner det udgangspunktet, bliver det oplagt at undersøge historieformidling under synsvinklen: har historieforskere noget stimulerende og perspektiverende at formidle til folk, der allerede har en historiebevidsthed og historiekultur. At pege på den forskel og konflikt forekommer mig meget mere oplagt, hvis vi vil forklare, at historiedidaktikkens indsigter ikke løbende spredtes inden for historiefaget.¹⁶

Holgersson og Persson sætter sig også for kritisk at undersøge det menneske- og kundskabssyn, der ligger bag historiedidaktikkens brug af især begreberne ”historiebevidsthed” og ”fortælling”. Det er en helt igennem relevant faglig opgave. Men når de kommer frem til følgende konklusion: ”Vi kender oss alltså skeptiska till den status av självklarhet, som vi tycker oss se att Jensens begrepp fått”,¹⁷ må jeg melde hus forbi. Hvordan de er nået frem til den forestilling, at jeg eller andre skulle nære den opfattelse, at ”historiebevidsthed” er et selvindlysende begreb, kan jeg simpelthen ikke begribe. I mit bidrag til *Historiedidaktik* lægges der ud med at sammenligne fire delvis forskellige definitioner af ”historiebevidsthed”, herefter diskuteres hvilken af disse skal foretrækkes, og endelig søges det vist, at det samfundsteoretisk er relevant at fæstne opmærksomheden netop ved samspillet mellem fortid, nutid og fremtid. Sidstnævnte sker ved inddragelse af skrifter af Reinhart Koselleck, David Carr og Anthony Giddens. Selv vil jeg betegne en sådan fremstillingsform for refleksiv og diskuterende. Det er imidlertid ikke det eneste, Holgersson og Persson vil skyde mig i skoene. De tegner også et billede af mig som en traditionel vestlig modernist. Det gøres på denne måde:

Med sin uttalade uppfattning att medvetandet ska ses som en ”verklighets-skapande kraft” och att människan ska betraktas som agerande utifrån sin plats i spänningsfältet mellan dåtid, nutid, och framtid tar Jensen, som vi tolkar honom, ställning för en tämligen traditionell västerländsk uppfattning om människan som rationellt handlande i en linjär framåtriktad rörelse.¹⁸

16. Jf Bernard Eric Jensen, ”Folk og fag”, *Historieformidling (Den jyske Historiker, ekstra nr, dec)* 1995, s 7–18.

17. Ulrika Holgersson & Cecilia Persson 2002, s 326.

18. *Ibid*.

Jeg ved ikke, hvor meget Holgersson og Persson har læst af, hvad jeg har skrevet, men mit indtryk er, at de faktisk kun kender mit bidrag til *Historie-didaktik*. Det havde ikke været vanskeligt at finde frem til mere kildemateriale, ville de have haft et solidt empirisk grundlag for at karakterisere deres fagfæller. Jeg skal dog ikke her gennemgå, hvad deres grundlag er for at betegne mig som en rationalistisk modernist, men vil dog gerne – til benefice for dem og andre – gentage, hvad jeg skrev i min artikel om *Historie- og tidsbevidsthed som forskningsfelt* fra 1985:

Historie- og tidsbevidsthed er [...] mere end forestillinger og idéstrukturer. Disse forestillinger indgår som integrerede momenter i menneskers handlingsrettede sociale videnslager, og stærke følelsesmæssige oplevelser er ofte knyttet til dem. Menneskers holdninger og værdier kommer således også til udtryk i deres historie- og tidsbevidsthed. Man bør derfor holde sig for øje, at dette forskningsfelt er komplekst og vanskeligt, fordi det omfatter både kundskab og oplevelse, forstand og følelse, erkendelse og fantasi.¹⁹

Den standende konflikt mellem historiedidaktikere og faghistorikere kan ikke undgå at blive en identitetspolitisk konflikt, da det er deres faglige identiteter, der bliver sat til debat. Og det kan i sig selv være med til at skærpe tonen i konflikten.²⁰ Skal den løbende debat blive frugtbar snarere end gold, bliver det afgørende at få indkredset de afgørende konflikt- og brudpunkter grupperne imellem. Det forudsætter, at de involverede parter vil investere den tid, det tager at sætte sig ind i ”de andres” tænkning. Sker det ikke, vil det hele blot blive en kamp med selvskabte spøgelse – altså den sportsgren, der går under navnet ”shadow boxing”. Men måske er det alt nok, hvis man er en lundensisk postmodernist.

19. Jensen 1985, s 40.

20. Jf. Bernard Eric Jensen, ”History and the politics of identity. Reflections on a Contested and Intricate Issue”, i *Bruk og misbruk av historien* (Historiedidaktik i Norden, bd. 7), Trondheim 2000, s 43–67.